

Fonds Bijzondere Noden
Amsterdam
sinds 1936

100 jaar samenwerking voor noodhulp Inleiding door Andries de Jong, vz FBNA

Regelmatig kom ik mensen tegen die hun voorhoofd fronsen als ik hen vertel dat jaarlijks toch zeker 6000 tot 8000 huishoudens in Amsterdam geconfronteerd worden met urgente financiële nood. Dan praat je over ontbering, die, hoe kortstondig ook langdurige effecten tot in volgende generaties kan hebben. Lees er de socio-genetische publicaties op na van Norbert Elias in de jaren dertig tot Dick Swaab in de afgelopen jaren. Ontbering en stress vormen een giftige mix, vooral voor mensen uit de kring van de ruim 10 procent autochtone en allochtone Nederlanders, die laaggeletterd is en een laag inkomen heeft. Een voorbeeld? Neem de vervoerskosten voor een kind dat vanuit Nieuw West naar het speciaal onderwijs in Noord moet, terwijl moeder daar het geld niet voor heeft. Uiteindelijk krijgt ze de leerplichtambtenaar en de Jeugdzorg op haar dak. Haar beschamend kun je zeggen: “Eigen schuld”, maar je kunt ook constateren dat we oppervlakkig en afgestemd omgaan met mensen met sores. Dan wordt een simpel probleem vanzelf complex. Je kunt als fonds dan alleen nog helpen erger te voorkomen en constateren dat er sprake is van geïnstitutionaliseerde onverschilligheid.

Als je met een kramp in je maag rond loopt en voortdurend piekert hoe je de eindjes aan elkaar moet knopen, dan raak je in jezelf gekeerd. Vanwege discretie zullen anderen er niet naar vragen. Dat is een rode draad die ik uit honderd jaar geschiedenis over noodhulp haal. Die geschiedenis begint in 1914 met het Algemeen Steuncomité Amsterdam en het Koninklijk Nationaal Steuncomité en enkele jaren later in 1931 met het Nationaal Crisis Comité dat in 1936 opgaat in het Nationaal Fonds Bijzondere Noden en in Amsterdams het Fonds Bijzondere Noden. Het Nationale Fonds heeft onlangs de naam gewijzigd in Stichting Urgente Noden Nederland. De samenwerkingsformule wordt weer uitgerold. In Nederland waren in de jaren dertig zo’n 800 lokale steuncomités. In 2004 waren er nog zeven voor zeven gemeenten, bijna uitgestorven dus. Nu zijn er aarzelend en sommigen heel fragiel weer 19 voor 65 gemeenten. Nederland heeft honderden initiatieven en er is veel overleg, er moet veel worden gecoördineerd, maar samen werken? Ja, als jij doet wat ik zeg. We blijven “een republiek van rivaliteiten”, volgens de historicus Piet de Rooy.

Er zijn twee zaken die me erg bezighouden. In de eerste plaats zie je steeds weer een onverschillige houding ontstaan tegenover mensen in nood. Dat is misschien te verklaren, maar ik kan het niet begrijpen. In

de tweede plaats constateer ik dat de Bijstandswet en het armoedebeleid verarmde burgers ook isoleert en de samenleving min of meer buiten spel houdt. Dat is vermoedelijk een onvoorzien effect van goedbedoeld beleid en wetgeving. Het geeft wel te denken.

1. Wat de onverschilligheid betreft. Grote crisissen en rampen zetten aan tot gulheid. We zoeken de gezamenlijkheid op. Het is een allen voor één met veel begrip voor slachtoffers. Compassie dus. Duurt een crisis langer dan ontstaat er wrevel en geefmoetheid. Zowel tijdens de industriële revolutie eind 19e eeuw, als tijdens de Eerste Wereldoorlog en de economische crisis in de jaren dertig werd het toenemende aantal mensen in nood steeds vaker gezien als profiteurs. Hulp zou hen lui, zorgeloos en werkschuw hebben gemaakt. Geef ze dus minder, dan blijven ze werk zoeken. Na verloop van tijd worden we immuun voor leed, nemen afstand, zetten ons af. De mensen die geholpen worden gaan zich vernederd voelen en verafschuwen de afgeknepen steun en controles. De samenleving verzuurt en we verwijten hulpverleners en maatschappelijk werkers dat ze weinig succes boeken. Dat verwijt kregen armenbezoekers ruim honderd jaar geleden ook en hangt volgens mij sterk samen met het volgende punt.

2. De Armenwetten vanaf 1854 sloten de overheid buiten en de Bijstandswet van 1963 sloot het particulier initiatief buiten. De Bijstandswet voorziet niet in samenwerking en professionele dienst- en hulpverleners werden geacht zich niet met het werk van sociale diensten in te laten. Sociale diensten creëerden ook hun eigen opleidingen. Kortom, de hoofdlijn was vooral het buitensluiten van particulier initiatief, het op afstand houden van de professionele dienst- en hulpverlening met als gevolg het apart stellen van verarmde burgers. Ik begrijp nu die gescheiden, alleenstaande moeder die zei: “Ach, eigenlijk ben ik 24 uur per dag in dienst van de sociale dienst en vertellen ze me wat ik moet doen en laten”. Dat buiten sluiten en dat antagonisme tussen overheid en samenleving is redelijk terug te voeren op onze staats- en natievorming. Er was altijd sprake van een liefde - haat verhouding tussen overheid en particulier initiatief. Het was vechten of vrijen. Dat is intens, je vergeet het nooit, maar duurzaam is het niet. Het was vanaf 1854 tot nu of/of. Die strijd heeft het particulier initiatief glansrijk verloren. Ik was er in de jaren zestig blij mee, want er kwam een einde aan regenteske toestanden, dacht ik. In tegenstelling tot levensbeschouwelijke organisaties was de overheid tenslotte het centrum van de democratie. Er wordt nu weer toenadering gezocht bijvoorbeeld in een ‘Pact of platform tegen de armoede’, maar anders dan de onafhankelijke Armenraad in de jaren dertig en Sociale Raad in de jaren vijftig gebeurt dit nu onder stevige regie van ambtelijke diensten. Op dit terrein is de overheid sinds 1965 geen duurzame partner, eigenlijk alleen in de publiek-private samenwerking van noodhulpbureaus. En dan nog is het zoeken naar de juiste afstemming. Met velen constateer ik dat als je met de overheid voetbalt je altijd de heuvel op moet spelen. Dat reken ik niemand persoonlijk aan, maar er is geen gelijk speelveld en dat ligt in de aard

van de verhouding tussen overheid en samenleving. Voor de duurzaamheid is dat niet goed. Na 1967 was noodhulp en samenwerking van een voorbijgaande tijd. In 1919, na de Eerste Wereldoorlog werd samenwerking overigens ook onderbroken. Toen vonden de confessionele partijen, dat hulp verder in eigen kring moest gebeuren, vonden socialisten dat inclusief de overheid het allemaal in het verlengde van de arbeiders beweging behoorde te liggen en vonden conservatieve liberalen natuurlijk dat je het aan de markt moest overlaten. Rijke mensen zorgden vanzelf voor werk.

In het verlengde van dat alles werd het Fonds in Amsterdam vanaf de jaren zestig tot aan de jaren tachtig erg klein om vervolgens op initiatief van fondsen en de directie Maatschappelijke Gezondheidszorg van de gemeente weer op te bloeien.

Mijn conclusie is dat het steeds weer afhankelijk is van de inzet van uitzonderlijke mensen. Het waren bijvoorbeeld in de jaren twintig en dertig illustere namen die bij het Algemeen Steuncomité 1914 en later in 1936 bij het Fonds Bijzondere Noden betrokken waren. Dat waren mensen als Aletta Jacobs, De Miranda, Wibaut, Van Zuthem, Blankenberg, Everts, Cloeck. Daar zaten de grondleggers bij van het maatschappelijk werk, die het kapitalisme te rauw, het socialisme te bot en het confessionele te betuttelend vonden. Het werd gedragen door een zich vernieuwend maatschappelijk kader. In die traditie staat de samenwerkingsorganisatie.

De dragers van deze samenwerking hebben altijd gevonden dat de samenwerking in een noodhulpbureau, zoals het Fonds Bijzondere Noden een essentiële aanvulling is op de sociale infrastructuur en feedback kan geven over de werking van sociaal beleid en sociale systemen. Ik ben daarom blij dat het ministerie van Sociale Zaken de uitrol van de samenwerkingsformule vanaf 2013 weer ondersteunt. Een noodhulpbureau doet niet aan schimmige potjes, maar legt verantwoording af aan de fondsen, de hulpverlening en gemeenteraad. En waarvoor allemaal? Eric Burgmans, directeur-bestuurder van de maatschappelijke dienstverlening in Nieuw West zei het vorige week toen we het hadden over de vernieuwing van het vak maatschappelijk werk, zo: “ Een goed keukentafel gesprek is belachelijk als er geen eten voor de kinderen in de koelkast staat, de wasmachine stuk is en de hulpverlener er niets aan kan doen”. Die belt dus met het Fonds voor doelgerichte hulp op het juiste moment. Dat kan wonderen doen om weer moed te verzamelen. Noodhulp is een tegengif tegen moedeloosheid. Dat is de kern van de zaak, al honderd jaar.

Andries de Jong,
scheidend voorzitter FBNA
3 november 2014